

GUERRA, EXPERIÈNCIA DE LA VERITAT I LITERATURA FEIXISTA

JAUME FARRERONS

minver@telefonica.net

La guerra és l'estrella de la filosofia. Mai no anirà el filòsof més enllà. Amb connotació axiològica positiva o negativa, el que els grecs anomenaren *pólemos* ocupa habitualment l'espai central de l'escenari. Aquesta mil·lenària reflexió comença ja amb Anaximandre i Heràclit. Culmina a l'obra de Hegel i es consumarà amb les respectives formulacions de Nietzsche i Heidegger, dos pensadors de primera magnitud titllats de «feixistes» però radicalment vigents en l'actualitat. La filosofia es clausura així amb una inquietant referència a l'origen. En el món antic hom parla de *phýsis*. La naturalesa és el fonament on la cultura s'emmiralla per a justificar la llei, la qual, en cas contrari, amenaçaria surar en l'instable caprici de les opinions humanes. Però la naturalesa (*phýsis*) és inseparable del *pólemos* i de l'*agón*. Aquests fenòmens apunten a un filosofema, fil conductor secret de la metafísica que, recodificat dins l'ontologia de la consciència, detectem en el *conatus* de la mónada leibniziana fins a arribar a la *Wille zur Macht* i a la temporalitat ek-stàtica originària de l'ontologia fonamental de Heidegger... Tindrem la guerra de subjectes allà on l'Antiguitat parlava de la tensió entre ens: combat, crim, culpa i càstig. La *lluïta a mort* que oposa amo i esclau eleva la guerra al rang de «motor de la història» reconegut per les esquerres. La revolució social

és la màscara del mateix monstre esdevingut acceptable per als intel·lectuals. El *Dasein*, la «comunitat nacional», empelta la guerra en les seves arrels més «reaccionàries»: el «no-saltres» *völkisch*, ontològicament anterior al «jo» burgès de Descartes. Però classes o nacions o religions o dinasties, el que hi ha és la guerra i no sabem molt bé on establir la línia de demarcació *progressista*: les dues guerres mundials van ser, en el fons, segons Nolte, una «guerra civil europea». Així les coses, si el feixisme és la «ideologia de la guerra» (Domenico Losurdo), la desfeta militar de l'Eix no ha *refutat* el «feixisme» quant a ideologia; simplement n'ha confirmat, un rere altre, tots els suposats tòpics dels ideòlegs i dels polítics feixistes. En referència al Maig del 68, sostingué Alexandre Kojève: on no es vessa la sang no ha succeït pas res. Parla aquí el feixisme o el progressisme? Si llegim el Sartre de la *Critique de la raison dialectique* quan desenvolupa la teoria del «grup en fusió» i la funció del «cap», resulta difícil determinar on comença el progressisme i conclou el feixisme. La cosa era ja tan complicada a l'alçada dels anys seixanta del segle passat que els estructuralistes van decidir tallar de soca-rel el debat dialèctic de les tres Hacs per a refugiar-se en unes estructures matemàtiques abstractes. En el mateix sentit, els filòsofs de la diferència van descobrir un sorprenent Nietzsche pacifista que, no ho oblidem, contra tota evidència, és el Nietzsche oficial, el Nietzsche del *Nietzschéisme* gairebé obligatori. Finalment, els *nouveaux philosophes* intentaren, a la seva manera, tancar l'expedient, tot identificant el comunisme del *gulag* com l'autèntic i genuí feixisme, del qual els nazis en van ser sols mers imitadors. Tanmateix, l'esmentada faisó de «solucions», polítiques, periodístiques però poc filosòfiques, acostumen a embolicar més que no pas a aclarir. Així que, quan tot seguit es tracta de respondre a evidències com ara la política israeliana a Palestina o l'escandalós bel·licisme d'aquells qui, depositaris del nou antifeixisme democràtic, havien de convertir

la derrota dels totalitarismes en exemple moral, ens sentim profundament estafats. Bernard-Henri Lévy és potser l'exemple més destacat d'aquest frau moral i intel·lectual.

La història de la «ideologia de la guerra» segueix, doncs, a hores d'ara, a Palestina i els botxins són víctimes de l'Holocaust. Israel: ¿feixisme o progressisme? Tot plegat, el feixisme sembla trencar els esquemes dretes / esquerres, modern / antic: apel·la a Grècia / Roma, bo i projectant-les cap al futur. Però el Regne de David i l'arribada del Messies no canvia gaire les coses. Som «feixistes» ens agradi o no: el feixisme és l'única i omnipresent realitat política àdhuc o, singularment, allà on es parla amb més vehemència d'antifeixisme i lluita antifeixista: hi veureu aviat matar amb bona consciència. Tal vegada el terme que millor descriu aquesta conjuntura històrica és el següent: *(anti)feixisme*. En efecte, la modernitat i, singularment, el segle xx, refina les formes més depurades i tècnicament perfeccionades del fenomen bèl·lic: el «crim de guerra», el delictes de *lesa* humanitat i el genocidi. No «avancem» envers la pau, sinó cap a formes més eficaces d'extermini i potser l'exemple per excel·lència d'aquesta pretensió és la bomba atòmica, la qual fou precedida pels bloquejos navals, els bombardejos incendiàries contra civils alemanys i altres formes d'eliminació estratègica de població. Els nazis, segons el relat dels testimonis, gasejaven llurs víctimes i *després* n'incineraven els cossos... Els aliats les cremaven directament; *vives*, vull dir. I com que el criteri del progrés és la victòria, hem de pensar que el *Gulag* és un progrés, que Hiroshima és un progrés, que Dresden és un progrés... També pel que fa a Auschwitz era progressista la bomba atòmica, perquè, al cap i a la fi, la manera de fer alemanya resultà antieconòmica i va perjudicar les operacions del front militar. Les raons explícites de la bomba foren també econòmiques: estalviar baixes als EUA. L'holocaust nuclear, la possibilitat d'una destrucció irreversible de la humanitat sencera, és la lògica conseqüència d'un

esdevenidor històric, l'occidental, on filosofia, ciència, tecnologia i economia caminen juntes.

La ideologia de la guerra i la propaganda de guerra. Quan parlem de «guerra» en l'esmentada tradició ampla de sentit, aquest terme palesa dues accepcions: ontològica i ètica. Des del punt de vista ètic, la guerra estrictament entesa opera com una mena de metàfora o clau interpretativa per a copsar el significat de fenòmens que aparentment res tenen a veure amb l'activitat bèl·lica. Així, tot es reduiria, en alguna mesura, a *lluïta* i, al capdavant, a *guerra*. La guerra entesa en l'accepció ètica és ja prou complexa, variada en les formes, volum i grau de destructivitat. I, així doncs, gens fàcil de definir: la guerra civil no es confon amb les guerres nacionals o dinàstiques, hi ha guerres fredes i calentes, terrorisme i totalitarisme, guerres comercials (bloqueig) amb tantes víctimes, o més encara, que la guerra entre exèrcits de lleua o professionals, guerres financeres que sotmeten països sencers mitjançant el deute i després en venen les riqueses a preu de saldo... La «guerra» quant a mer *factum* objectivable per les ciències humanes n'inclouria totes les modalitats possibles d'agressió organitzada i letal d'un grup contra un altre grup. Potser resultaria més adequat, en l'alt nivell de l'abstracció filosòfica i per a gaudir d'una perspectiva del màxim abast, parlar de «poder» *en general*, com fa Foucault. La «història natural», la selecció dels més aptes; la rivalitat sexual, esportiva, professional; la «competitivitat econòmica», la força dels emprenedors i la caiguda a l'atur dels fracassats... Les analogies entre les teories de Darwin i el malthusianisme econòmic, el socialdarwinisme, no són pas inventades pel feixisme històric. Malgrat que Herbert Spencer es consideri enguany obsolet i s'hagi, d'alguna manera, oportunament amagat sota la catifa el que moltes persones, que no eren *boges* com ara Hitler, van escriure en defensa del *liberalisme* en plena època colonial, tenim, des de l'extermini dels indis autòctons i l'esclavatge negre, crims

fundacionals dels EUA, un «genocidi liberal» anterior al comunisme i al feixisme. I si, mirant cap a les esquerres, llegim els escrits anomenats *marxistes* on se subratlla el *continuum* entre les teories evolutives biològiques i històriques, al capdavant no sorprèn d'ensopegar-hi amb justificacions criminals de la convenient desaparició de pobles sencers, per exemple els famosos *Völkerruinen* d'Engels. El genocidi dimana de tot plegat en un concepte *ontològic* de guerra on el significat militar de la paraula es va ampliant fins a fer acte de presència en el mateix llit dels amants.

La «guerra» entesa en el significat *ontològic* de la paraula fou codificada per primer cop en escrits dels presocràtics. Aquí apareix el llenguatge i les possibilitats bàsiques de la literatura davant aquest fenomen: descripció asèptica, legitimitat, negació... Les dues primeres formen un bloc, perquè la mera fenomenologia sense condemna ja pot ser considerada pel jutge una justificació. Però la negació és una arma fonamental de l'estratègia que la modernitat ha portat també al seu extrem més sofisticat: la propaganda. En aquesta reflexió discursiva sobre la guerra, hom fa la guerra contra la guerra i així fonamenta moralment l'extermini dels altres, d'aquells a qui s'imputa per les dues altres formes del discurs sobre la guerra: els *feixistes*. Trobarem aquesta dicotomia discursiva també en el llenguatge filosòfic. Hom pot afirmar que la història de la filosofia és, des d'aquest punt de vista, la història de la metafísica entesa com a negació de la *phýsis* grega. El fragment més antic de la filosofia conservat, a saber, el d'Anaximandre, és una ontologia de la *lluita*, de la injustícia que hi comporta i del càstig o derrota final del culpable pel simple fet d'haver existit. Car, ésser al món, néixer, representa sempre haver triomfat sobre víctimes. No hi ha una existència que s'hi pugui sostreure, que se sostingui al marge de la «tensió pugnant» originària i fonamental; palesada, afegim nosaltres, per exemple, en el simple acte de menjar. Guaitem el rostre d'un home:

tot són armes, el cos humà és un instrument de defensa / atac on cada espai, cada racó, ha estat ben aprofitat per a desenvolupar-hi algun dispositiu útil. Un pèl. La mirada, fons abismal del subjecte a Hegel i no diguem ja a Sartre, és *objectivació*: l'infern, l'altri. La mera argumentació, subratlla Merleau-Ponty, comporta d'antuvi un menyspreu. *Convèncer* és també un parent llunyà del vèncer, és a dir, de la guerra. Tendresa significa només voluntat d'enganyar o enganyar-nos perquè sentir-se un assassí, un feixista, per entendre'ns, no resulta gaire agradable. El genital femení podria simbolitzar una ferida provocada per la penetració violenta del penis. A tot arreu hi detectem, si no volem continuar cecs i estúpida­ment cofois fins al nostre darrer dia —el de la definitiva desfeta en el combat que *som*— els signes de l'horror fonamental, inguarible, metafísic... Una veritat «feixista» assenyala, quant a darrera paraula de l'ésser, *el poder absolut de la mort*. El pugnar mateix determina, dit breument, l'essència de la cosa nascuda, crescuda i endinsada immediatament en un procés de corrupció fins a la seva dolorosa desaparició, la ubiqüitat del no-res dins de la hegeliana negativitat anihiladora. No hi ha una altra expectativa humana racional que el destí *punitiu* per cada glop d'aire, cada xarrup de vi o per cada bocí de carn mastegada i excretada en forma de pudenta defecació. Aquesta «culpabilitat» generalitzada de l'ens en tant que ens, tot autoafirmant-se follament contra l'ésser, l'ensumem espantats en els escrits de Merleau-Ponty a *Humanisme et terreur* on no sols justifica l'estalinisme, sinó *l'extermini de tothom que calgui*. El pensador «progressista» li regala així al tirà aquest luxe impagable, subtil i refinadíssim, dels arguments *filosòfics* per a l'assassinat d'innocents que, d'altra banda, Stalin o Mao mai no van haver de menester. Enlloc n'hi pot haver, doncs, de veritables innocents; qui viu, segons Merleau-Ponty, es «posa» sempre *velis nolis* ontològicament contra l'altri amb més o menys amabilitat hipòcrita, inconsciència o simple ig-

norància del que fa o haurà de fer si cal. Ni tan sols el suïcida resultaria al capdavall innocent perquè hauria *viscut*. *No som al davant d'una culpabilitat jurídica o moral, sinó que aquesta culpabilitat, hem de subratllar-ho, ostenta una significació rigorosament ontològica, com la kafkiana del procés sense acusació ni defensa formals possibles.* Qualsevol pot ser, doncs, l'acusat K. I aquí l'estalinisme supera el nazisme en «honestedat», car els nazis, tot i lloar la guerra obertament, *creien* de forma sincera que els jueus eren els enemics de la humanitat, però el jutge instructor estalinista omplia cínicament estadístiques de detinguts. *Tots culpables.* O sigui, *feixistes*, però, repeteixo, en un sentit ontològic, no jurídic i ni tan sols moral. Hem anat més enllà d'Anaximandre? Una ontologia de la guerra no desemboca necessàriament en una incitació a la guerra en el sentit bèl·lic o òntic de la paraula. Si qualsevol fenomen es desvetlla, en el fons, com una metàfora de la guerra, no cal envair un país per a celebrar aquesta festa carnívora de l'ésser. El *Gulag* és guerra. La fam planificada a Ucraïna és guerra. Però una ontologia de la guerra no podria aparentment nodrir arguments pacifistes, sinó més aviat un sentiment de conformitat fatalista amb allò que, al cap i a la fi, constitueix la substància mateixa del destí. És aquesta l'única conclusió possible d'una filosofia que no faci concessions a la *propaganda* humanista? Podem concebre, si més no, una altra possibilitat *filosòfica*?

La literatura feixista i la guerra progressista. Hi ha també una via d'accés a la qüestió que, involuntàriament o no, caracteritza certa literatura i la filosofia vinculada al feixisme, a saber: aquella que posa la mort—la pròpia mort i *no* l'assassinat— en el primer pla. Heidegger n'és una prova aclaparadora. És una literatura o filosofia descriptiva de la guerra on l'heroi esdevé lliure, al bell mig de les trinxeres, *quan accepta morir*. Aquesta actitud defineix, precisament, la seva condició de bon guerrer. Perquè ja sabem d'ençà de

Hegel que l'amo fou aquell qui, arriscant la seva vida, no es va deixar esclavitzar, mentre que l'esclau preferí la supervivència indigna. *El guerrer, en la visió feixista, repeteix la posició de l'amo a contrapèl de la bona premsa hegeliana de l'esclau.*

Quina virtualitat filosòfica pot comportar una afirmació de la veritat de la mort que roman al fons de la resolució de morir (*Entschlossenheit*), ben visible a autors com ara Ernst Jünger? Doncs aquell element alliberador que forma part de la veritat mateixa i que no fretura d'un discurs de legitimació de la guerra quant a guerra pel progrés, guerra contra la guerra, etc. Així, la filosofia ha de posar aquest imperatiu al davant de tot per poder, tot seguit, poder copsar l'horror en termes de *veritat*, però a més de *raó*, sense recórrer a falses sortides reconciliadores. Aquest discurs «neutre», purament descriptiu, sense legitimacions ni condemnes que ultrapassin les relatives a la veritat mateixa, és l'únic que la filosofia hauria d'admetre si no vol ser instrumentalitzada pel *llenguatge* del poder. Ara bé, això implica acabar amb la distinció, absolutament fraudulenta, entre els crims que es cometen en nom d'una ideologia feixista i els perpetrats en nom de la retòrica de l'humanisme, bo i afavorint la impunitat del mite progressista. Perquè la legitimació de la guerra és la primera literatura de guerra, la seva propaganda i instrument essencial de victòria. No hi ha guerra sense «llenguatge de guerra», o sia, a la modernitat, consumació de la metafísica, sense *llenguatge de pau*. El feixisme afirma la guerra, certament, però *aquest és un anacronisme, un error estratègic*. I com a tal condueix a la derrota, però no modifica la *naturalesa* intrínseca dels crims. Lluny, per tant, de relativitzar-ne els delictes, caldria plantejar, com a tasca més important de la filosofia, la negativa a *banalitzar*, precisament en nom d'un antifeixisme cofoi, la realitat de la modernitat i el discurs criminogen. Perquè la guerra segueix envaint-ho tot, cada cop més eficaç, cada cop més desenvo-

lupada, però cada cop més arrelada, també, en discursos al voltant d'Auschwitz, la democràcia i els drets humans. Ens hem de preguntar la pregona procedència d'aquesta progressió, que ja no progrés, i de la correlació entre la literatura o discurs de la pau, l'amor i la felicitat, l'efectivitat creixent de la guerra i allò que Heidegger anomena «oblit de l'ésser».

